

הלכות תשובה פרק ג

פרק ג

שיקול זכויות ועוונות

שיקול הזכויות והעוונות בכללות

א.

צדיקים בינונים ורשעים בבני אדם

כל אחד ואחד מבני האדם יש לו זכויות ועוונות.

מי שזכויותיו יתירות על עוונותיו - צדיק.

ומי שעוונותיו יתירות על זכויותיו - רשע.

מחצה למחצה - בינוני:

ב.

מדינה צדיקה ורשעה

וכן המדינה,

אם היו זכויות כל יושביה מרובות על עוונותיהם - הרי זו צדקת.

ואם היו עוונותיהם מרובים - הרי זו רשעה.

כל העולם

וכן כל העולם כולו:

אדם שעוונותיו מרובין על זכויותיו - מיד הוא מת ברשעו, שנאמר "על רוב עוונך" (ירמיהו ל"ד).

וכן מדינה שעוונותיה מרובין - מיד היא אובדת, שנאמר "זעקת סדום ועמורה כי רבה" (בראשית י"ח:כ').

וכן כל העולם כולו, אם היו עוונותיהם מרובין - מיד הן נשחתין, שנאמר "וירא י"י כי רבה רעת האדם בארץ" (בראשית ו"ה):

ושיקול זה אינו לפי מנין הזכויות והעוונות, אלא לפי גדלן.

יש זכות שהיא כנגד כמה עוונות, שנאמר "יען נמצא בו דבר טוב" (מלכים א' י"ד:י"ג).

ויש עוון שהוא כנגד כמה זכויות, שנאמר "וחוטא אחד יאבד טובה הרבה" (קהלת ט"ח).

ואין שוקלין אלא בדעתו של אל דעות (שמואל א ב, יג), והוא היודע היאך עורכין הזכויות כנגד העוונות:

כל מי שניחם על המצוות שעשה, ותהה על הזכויות, ואמר בליבו, "ומה הועלתי בעשייתן, אולי לא עשיתי אותם" - הרי זה איבד את כולם, ואין מזכירין לו שם זכות בעולם, שנאמר "ו^(ז)צדקת הצדיק לא תצילנו ביום (רשעי) [פשעו]" (יחזקאל ל"ג:י"ב), אין זה אלא בתוהו על הראשונות:

1.

שיקול עונות בכל שנה

כשם ששוקלין עוונות אדם וזכויותיו בשעת מיתתו, כך בכל שנה ושנה שוקלין עוונות כל אחד ואחד מבאי העולם עם זכויותיו, ביום טוב של ראש השנה.

מי שנמצא צדיק - נחתם לחיים.

ומי שנמצא רשע - נחתם למיתה.

והבינוני - תולין לו עד יום הכיפורים,

אם עשה תשובה - נחתם לחיים,

ואם לאו - נחתם למיתה:

2.

רמז תקיעת שופר

אף על פי שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב,

רמז יש בו,

כלומר,

עורו עורו ישנים משנתכם,

והקיצו נרדמים מתרדמתכם.

וחפשו במעשיכם,

וחזרו בתשובה.

וזכרו בוראכם,

אלו השוכחים את האמת בהבלי הזמן,

ושוגים כל שנתם בהבל וריק,

אשר לא יועיל ולא יציל .

הביטו לנפשותיכם,

והטיבו דרכיכם ומעלליכם,

ויעזוב כל אחד מכם דרכו הרעה,

ומחשבתו אשר לא טובה.

ח.

יראה נעצמו והעולם חציו זכאי וחציו חייב

לפיכך צריך כל אדם שיראה עצמו כל השנה כולה כאילו חציו זכאי וחציו חייב, וכן כל העולם חציו זכאי וחציו חייב.

חטא חטא אחד - הרי הכריע עצמו, והכריע את כל העולם כולו לכף חובה, וגרם לו השחתה.

עשה מצוה אחת - הרי הכריע עצמו, והכריע כל העולם כולו לכף זכות, וגרם להן תשועה והצלה.

זה הוא שנאמר **"וצדיק יסוד עולם"** (משלי י:כ"ה) - זה שצידק עצמו הכריע את כל העולם והצילו:

ט.

מנהגי עשורת ימי תשובה

ומפני ענין זה נהגו כל בית ישראל להרבות בצדקה, ובמעשים טובים, ולעסוק במצוות מראש השנה ועד יום הכיפורים יתר מכל ימות השנה. ונהגו כולם לקום בלילה בעשרת ימים אלו ולהתפלל בבתי כנסיות בדברי תחנונים ודברי כיבושין עד שיאור היום:

י.

אין מחשבים עון ראשון ושני

בשעה ששוקלין עוונות אדם עם זכויותיו - אין מחשבין עליו תחילת עוון שחטא בו, ולא שני, אלא משלישי ואילך. אם נמצאו עוונותיו משלישי ואילך מרובין על זכויותיו - אותן שני העוונות מצטרפין, ודנין אותו על הכל:

יא.

מעביר ראשון ראשון

ואם נמצאו זכויותיו כנגד עוונותיו אשר מעוון שלישי ואילך - מעבירין כל עוונותיו ראשון ראשון, לפי שהשלישי נחשב ראשון, שכבר נמחלו השנים, וכן הרביעי הרי הוא ראשון, שכבר נמחל השלישי, וכן עד סופן:

יב.

בציבור מחשבים מעון רביעי

במה דברים אמורים, ביחיד, שנאמר "הן כל אלה יפעל אל פעמים שלוש עם גבר" (איוב ל"ג: טו),

אבל הציבור תולין להן עוון ראשון ושני ושלישי, שנאמר "על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו" (עמוס ב': ד), וכשמחשבין להן על דרך זה, מחשבין להן מרביעי ואילך:

הכל יש להם חלק אנ"פ שיש להם חטאים

יג.

הבינוניים, אם היה בכלל מחצה עוונות שלהן שלא הניח תפילין מעולם -
דנין אותו כפי חטאיו, ויש לו חלק לעולם הבא.

וכן כל הרשעים שעוונותיהם מרובין - דנין אותם כפי חטאותיהם, ויש להן
חלק לעולם הבא.

שכל ישראל יש להן חלק לעולם הבא אף על פי שחטאו, שנאמר "ועמך כלם
צדיקים לעולם יירשו ארץ" (ישעיהו ס"ב"א), "ארץ" זו משל, כלומר ארץ החיים,
והיא העולם הבא.

חסידי אומות העולם

וכן חסידי אומות העולם יש להן חלק לעולם הבא:

אלה שאין להם חלק מצד חומר חטאם

יד.

י"ד כללי סוגים שאין להם חלק

ואלו שאין להן חלק לעולם הבא,

אלא נכרתין ואובדין, ונידונין על גודל רשעם וחטאתם לעולם ולעולמי
עולמים.

1. [א - ה] המינים, (5)

2. [ו-ח] והאפיקורסים (3)

3. [ט-יא] והכופרים בתורה (3)

4. [יב] והכופרים בתחיית המתים,

5. [יג] והכופרים בביאת הגואל,

6. [יד - טו] והמשומדים (2)
7. [טז] ומחטיאי הרבים
8. [יז] והפורשים מדרכי ציבור,
9. [יח] והעושה עבירות ביד רמה בפרהסיא כיהויקים,
10. [יט - כ] והמוסרים (2)
11. [כא] ומטילי אימה על הציבור שלא לשם שמים,
12. [כב] ושופכי דמים,
13. [כג] ובעלי לשון הרע,
14. [כד] והמושך ערלתו:

טו.

5 סוגי מינים

חמישה הן הנקראין מינים.

1. האומר שאין שם אלוה ואין לעולם מנהיג.
2. והאומר שיש שם מנהיג אבל הם שנים או יתר.
3. והאומר שיש שם ריבון אחד אלא שהוא גוף ובעל תמונה.
4. וכן האומר שאינו לבדו ראשון וצור לכל.
5. וכן העובד אלוה זולתו כדי להיות מליץ בינו ובין ריבון העולמים.

כל אחד מחמישה אלו מין:

טז.

ג' סוגי אפיקורסים

שלשה הם הנקראין אפיקורסים.

1. האומר שאין שם נבואה כלל, ואין שם מדע שמגיע מהבורא ללב בני האדם.

2. והמכחיש נבואתו של משה רבינו.

3. והאומר שאין הבורא יודע מעשה בני האדם.

כל אחד משלשה אלו אפיקורוס:

יז.

ג' כופרים בתורה

שלשה הם הכופרים בתורה.

1. האומר שאין התורה מעם י"י, אפילו פסוק אחד, אפילו תיבה

אחת, אם אמר, "משה אמרו מפי עצמו" - הרי זה כופר בתורה.

2. וכן הכופר בפירושה, והוא "תורה שבעל פה", והכחיש מגידה,

כגון צדוק וביתוס.

3. והאומר שהבורא החליף מצוה זו במצוה אחרת, וכבר בטלה תורה

זו, אף על פי שהיא היתה מעם י"י, כגון הנצרים וההגרים.

כל אחד משלשה אלו כופר בתורה:

יח.

ב' משומדים

שנים הם המשומדים,

1. המשומד לעבירה אחת,

2. והמשומד לכל התורה כולה.

המשומד לעבירה אחת - זה שהחזיק עצמו לעשות אותה עבירה בזדון,

ונתפרסם בה והורגל, אפילו היתה מן הקלות, כגון שהוחזק תמיד ללבוש

שעטנז, או להקיף פאה, ונמצא כאילו בטלה מצוה זו מן העולם אצלו - הרי

זה "משומד לאותו דבר", והוא שיעשה להכעיס.

והמשומד לכל התורה - כגון החוזר לדתי הגויים בשעה שגוזרין שמד, וידבק בהן ויאמר, ומה בצע לי להידבק בישראל שהן שפלים ונרדפים, טוב לו שידבק באלו שידן תקיפה - הרי זה משומד לכל התורה כולה:

יט.

מחטיאי הרבים

מחטיאי הרבים,

אחד שהחטיא בדבר גדול, כירבעם, וצדוק וביתוס.
ואחד שהחטיא בדבר קל, אפילו לבטל מצות עשה.
ואחד האונס אחרים עד שיחטאו, כמנשה שהיה הורג ישראל עד שיעבדו עבודה זרה.
או שהטעה אחרים והדיחם, כישוע:

כ.

הפורש מדרכי ציבור

הפורש מדרכי ציבור, אף על פי שלא עבר עבירות, אלא נבדל מעדת ישראל ואינו עושה מצוות בכללם, ולא נכנס בצרתם ולא מתענה בתעניתם, אלא הולך בדרכו כאחד מגויי הארץ וכאילו אינו מהם - אין לו חלק לעולם הבא:

כא.

המגלה פנים בתורה

העושה עבירות ביד רמה כיהויקים, בין שעשה קלות בין שעשה חמורות - אין לו חלק.
וזה הוא הנקרא "מגלה פנים בתורה", מפני שהעז מצחו וגילה פניו, ולא בוש מדברי תורה:

שנים הם המוסרים.

1. המוסר חבירו ביד גויים להרגו או להכותו.

2. והמוסר ממון חבירו ביד גויים, או ביד אנס שהוא כגוי.

שניהם אין להן חלק:

מטילי אימה על הציבור שלא לשם שמים - זה הרודה בציבור בחזקה והם יראים ופוחדים ממנו הרבה, וכוונתו לכבוד עצמו ולכל חפציו, לא לכבוד שמים, כגון מלכי הגויים:

כל אחד ואחד מארבעה ועשרים אנשים אלו שמנינו, אף על פי שהם ישראל - אין להם חלק לעולם הבא.

עבירות קלות שאמרו עליהם שהרגיל בהם אין לו חלק ויש עבירות קלות מאלו, ואף על פי כן אמרו חכמים שהרגיל בהן אין לו חלק לעולם הבא, כדי הן להתרחק מהן ולהיזהר מהן:

ואלו הן.

1. המכנה את חבירו,
2. והקורא לחבירו בכינויו,
3. והמלבין פני חבירו ברבים,
4. והמתכבד בקלון חבירו,

5. והמבזה תלמידי חכמים,

6. והמבזה רבותיו,

7. והמבזה את המועדות,

8. והמחלל את הקדשים:

תשובת אלה שאין להם חלק

כז.

אם שבו יש להם חלק

במה דברים אמורים שכל אחד מאלו אין לו חלק לעולם הבא - כשמת בלא תשובה, אבל אם שב מרשעו ומת והוא בעל תשובה - הרי זה מבני העולם הבא, שאין לך דבר שעומד בפני התשובה.

אפילו כפר בעיקר כל ימיו, ובאחרונה שב - יש לו חלק, שנאמר "שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר י"י ורפאתיו" (ישעיהו נ"ז:ט) :

כז.

מקבלים את כל השבים

כל הרשעים והפושעים והמשומדים וכיוצא בהן שחזרו בתשובה, בין בגלוי, בין שחזרו במטמוניות, מקבלין אותן, שנאמר "שובו בנים שובבים" (ירמיהו ג'כ"ב), אף על פי שעדיין שובב הוא, שהרי בסתר בלבד חזר ולא בגלוי, מקבלין אותו בתשובה: